

Missvisande reklamskrift för Waldorf

En oklanderlig pedagogisk metod, baserad på sann förståelse av människan och på barns utveckling och behov, vore en ovärderlig tillgång. Waldorfpedagogiken, som presenteras i en ny bok av Christine och Örjan Liebendörfer, tror sig vara det. Vore den ens hälften så fantastisk hade den revolutionerat skolväsendet. *Waldorfpedagogik* är en bok av övertygade för de redan övertygade och för de okunniga som ska övertygas.

Båda författarna är före detta waldorfelever. Christine Liebendörfer är utbildad waldorflärare. Örjan Liebendörfer arbetade som waldorflärare innan han övergick till en karriär inom det antroposofiska näringslivet. Nu är han ledarskaps- och marknadsföringskonsult och nytilträd waldorfrektor. De senaste åren har varit kritiska för waldorfrörelsen. Enträget lobbyarbete gav nyligen dess egen lärarutbildning statlig finansiering, men andra mål återstår. Boken tillgodoser behovet av att synas i rätt sammanhang och att presentera en egen tillrättalagd expertkunskap.

Boken erbjuder rikligt med välbekanta waldorffloskler. Det handlar bland annat om en skola för hela människan, om hur barnets utveckling och individen står i fokus, om hur waldorfskolan fostrar för frihet. Till leda upprepade begrepp präglar framställningen – men de förblir oförklarade. Vad menar antroposofin med ”individen”? Vad menas med ”hela människan”? Vad betyder ”frihet”, och hur uppnås den? Vad är ”vilja”, ”tanke”, ”känsla” – ständigt upprepade begrepp, som bara förklaras som ”själsförmågor”?

Med tanke på författarnas bakgrund och bokens omfång väntar jag mig att antroposofins fundamentala betydelse för waldorfskolan ska beskrivas och förklaras. Till bokens största svagheter hör emellertid att den skyggar inför uttalat antroposofiska förklaringar, troligen för att de uppfattas som ohållbara och mindre attraktiva. Antroposofin finns där, men relativt omfattande bakgrundskunskap krävs för att förstå dess roll, något läsaren beklagligt nog i huvudsak lämnas ensam med.

En välvillig tolkning är att antroposofier utgår från att andra är införstådda med deras åsikt att människan är mer än sin tillfälliga materiella skepnad, att hennes ande är odödlig. Och eftersom det är *all* pedagogiks uppgift att hjälpa individer att inkarneras på jorden och att bearbeta sin karma är det onödigt att tydliggöra det. Men nej, om vissa saker måste man tala öppet och

**WALDORF-
PEDAGOGIK**
**Christine & Örjan
Liebendörfer**
Studentlitteratur,
2013, 372 s.

korrekt. En framställning av waldorfskolans människosyn kan inte backa inför det väsentliga.

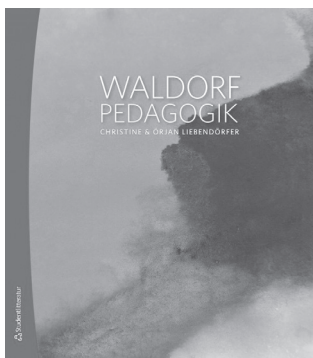
Man kan inte nämna ”varje barns livsöde” utan att nämna karma, man kan inte tala om att ”utbilda elevens ’jag’” utan att berätta vad detta jag är, man kan inte säga att pedagogiken ska ”utveckla individen, och därigenom mänskligheten” utan att berätta om synen på utveckling och framtiden. Antroposofins pretentioner har kosmiska proportioner, som förverkligas genom pedagogiken och andra praktiska verksamheter. När författarna skriver att pedagogiken ”i slutändan inte [handlar] om att förmedla kunskaper” borde vi ta dem på allvar, trots förnekanden av kunskapsfientlighet. Waldorfpedagogikens syfte är större än skolan – och betydligt större än det enskilda barnets tillvaro här och nu.

Boken innehåller en mager och inadekvat faktasida om antroposofin där det förklaras att rörelsen bör förstås som humaniora, då ett av Steiner använt tyskt ord kan tolkas så. Det antroposofiska universumet i all dess charm – med dess myriader av översinnligt skådade fakta om karma, reinkarnation, ockulta krafter, elementarväsen, änglar, andliga hierarkier, Lucifer och Ahriman, livet på ön Atlantis, rotrasernas andliga status, människans astralkropp, betydelsen av aurans färger, och så vidare – kan knappast kallas humaniora utan att missvisande snylta på ordets akademiska innebörd. Men antroposoferna har en alldeles egen högskola för andevetenskap.

ORUBBLIGA HUVUDDRAG

Antroposofins upphovsman, Rudolf Steiner, hade vida intressen. Efter studier vid teknisk högskola och med ett

stort filosofiskt och kulturellt engagemang, som resulterade i en tjänst vid Goethe-arkivet och en doktorsgrad i filosofi, utvecklade han via en livsavgörande mellanlandning i teosofin sin lära efter egen fason. Resultatet är en egensinnig blandning av ockultism, tysk idealism och egenartad kristendom. Enligt antroposofin, som räknas som en världsåskådning inom den västerländska esoteriska traditionen, kan vi med våra vanliga sinnen varsebli endast en begränsad del av verkligheten. Genom övning kan vi dock nå kunskap om en högre andlig verklighet. Där möts vi – om vi får tro Steiner och hans levande bildspråk – av ett färgglatt och ibland komiskt galleri av

övernaturliga krafter och väsen som drar i trådarna bakom vårt synliga universum. Med hjälp av antroposofin lär vi således känna alla dimensioner av människan och kosmos.

Den antroposofiska ”forskningen” har emellertid stagnerat sedan den store andeforskaren passerade tröskeln 1925. Få antroposofier tror sig ha klärvoajanta gåvor i paritet med hans, och för de flesta vore det otänkbart att komma till resultat som i centrala delar motsäger honom. De rimligt sinnade accepterar att Steiner ibland hade fel, då utvecklingen överbevisat honom; fundamentalisterna är hänvisade till att förneka bland annat mänlandningarna.

Detaljer kan alltså i bästa fall diskuteras, men huvuddragen är orubbliga. Den okritiska hängivenheten till Steiner och tilltron till hans högre skådande gör antroposofin till en uppsättning trossatser, traderade sanningar, snarare än en individuellt erövrad och prövad livsfilosofi.

Denna trohet till Steiner märks tydligt i makarna Liebendörfers bok, där Steiners människo- och utvecklingsbilder okritiskt presenteras som objektiva fakta. Då icke-antroposofisk kunskap refereras är det för att söka bekräftelse, aldrig för att ifrågasätta eller avfärda det för-santhållna. Och trots Steiners intention om ett vetenskapligt förhållningssätt till andevärlden är det förstas omöjligt att med vetenskaplig metod pröva merparten av hans utsagor om det översinnliga.

I en bok om waldorfpedagogiken vore det nyttigt att tydligt skilja den antroposofiska synen på människan och hennes utveckling från den gängse, men boken förmår inte göra detta. Den utvecklingspsykologi som presenteras, bland annat ett otal förmenta fakta om hur barn är i olika åldrar, identifieras sällan som hämtad ur antroposofin. Visserligen beskrivs sjuårsperioderna och deras kännetecken, till exempel att viljan hör till den första, känslan till den andra, och tanken till den tredje sjuårsperioden, vilket påverkar hur barn ska undervisas. Men framlagda fakta relateras inte till Steiners ockulta fysiologi, och till största del undviker författarna begrepp och idéer som för nutida läsare kan verka suspekta. Vi får inte läsa om människans översinnliga väsensled eller barnets inkarnationsprocess, fastän dessa är essentiella för förståelsen av waldorfskolans människosyn.

Att waldorfskolan ”utgår från individen” är en ofta fö-

Rudolf Steiner 1904.

rekommenderande klyscha. Bara indirekt framgår att barnen i rörelsen får rätta sig efter ett tämligen strikt utvecklingschema. Ett exempel är bristen på intellektuella utmaningar, som förklaras av att intellektet inte anses vakna förrän i 14-årsåldern (då astralkroppens utvecklas). Synsättet stöds av den antroposofiska läkekonsten, som varnar för förhårdnande i förtid, associerat med materialism, till följd av tidig intellektualisering. Att "låta barnen få vara barn", för att citera en annan av bokens många floskler, blir för många en övning i att uthärda understimulansens

tristess. Inte nog med att idéerna som ligger bakom praktiken inte förklaras: man problematiserar över huvud taget inte effekterna av dem.

UPPBLÅST SJÄLVBILD

Sida upp och sida ned beskrivs hur waldorfskolan gör barnen tillfredsställda och kompetenta, så naturligtvis måste problematiska aspekter av människosynen förbigås och nederlagens eventuella ursprung i själva pedagogiken kategoriskt förnekas. Waldorf är bra för alla, och när det inte fungerar är det någon annans fel (föräldrarnas, enligt boken). Internet skadar waldorfrörelsen eftersom enskilda kan berätta om sina erfarenheter och sprida ”en ensidig bild”. Men rörelsens och bokens egen rosaskimrande bild är minst lika ensidig. Vanliga klagomål på Waldorf, som akademiska brister, mobbning och oförmåga att möta individuella behov, berörs inte alls.

Som tidigare waldorfelev känner jag igen den skola som beskrivs. Metoder och lärostoff är faktiskt bekanta ned på detaljnivå, och bekräftar att inte mycket har förändrats. Men den bild boken ger är ett idealscenario. Vore lärarna kompetenta, alla elever begåvade och pedagogiken faktiskt ofelbar, låg det kanske något i den, men ambitionsnivå och verklighet åtskiljs av en avgrund. Ett konkret exempel är hur waldorflärarna beskrivs som närmast övermänskligt kapabla, medan skolorna i verkligheten har svårt att hitta lärare med någon utbildning över huvud taget, inte ens den bristfälliga waldorfläro-utbildningen. Mitt intryck är genomgående att boken hellre vill smickra waldorfrörelsen än beskriva verkligheten.

Detta gäller även de akademiska landvinningar som se-

lektivt berörs i boken. Man skriver om tidskriften *RoSE*, waldorfrörelsens hopp om akademisk trovärdighet, men tiger om att innehållet i princip enbart skrivs av antroposofier som utvärderas av andra antroposofier. Det är enklast så. Masterutbildningen i Norge nämns, men inget om dess häpnadsväckande flummiga nivå. Man beskriver antroposofen Bo Dahlins forskningsprojekt, men tiger om dess brister. Det berättas att i Tyskland och Norge finns waldorfläroarbildning "inom högskolans ram", men passande nog sägs inte att det handlar om privata antroposofiska högskolor.

ANTROPOSOFI I UNDERVISNINGEN

Tack vare bokens detaljrikedom får vi ändå en del oväntade och oavsiktliga glimtar av hur antroposofin förmedlas i skolan. Här kan bara några exempel ges. I zoologin studeras kon, lejonet och örnen då de "uppvisar olika kvaliteter som också återfinns hos människan". Bilden är hämtad från Steiner, och handlar om människans tredelning i kropp, själ och ande. Här finns en korrespondens med det metabola systemet (ko), det rytmiska systemet (lejon) och nervsystemet (örn), en uppdelning som senare lärs ut i biologin. Det första systemet korresponderar i antroposofin med viljan, det andra med känslan, det tredje med

I zoologin studeras kon, lejonet och örnen då de "uppvisar olika kvaliteter som också återfinns hos människan".

Studieobjekt 1.

seberättelse förmedlas bilden av den femuddiga stjärnan, enligt antroposofin en kosmisk symbol för människan och mänskligheten; dessutom har vår eterkropp formen av ett pentagram. Fjärilens levnadslopp får illustrera människans odödlighet. En annan antroposofisk tankegång antyds i

Studieobjekt 2.

tanken. Barnen lärs att människan är mer allsidig än djuren och skiljer sig från dem genom sin upprätta gång, enligt antroposofin resultatet av jagets arbete på den fysiska kroppen (djur saknar ett jag). I såväl matematiken som genom bibelns skapel-

att skolan sägs ge "fördjupad uppfattning om jorden som en levande organism"; jordens rytm korresponderar med människans: andning, vila och vaka, död och pånyttfödelse.

Historie- och religionsämnena styrs av att barnets utveckling antas spegla mänsklighetens medvetandeutveckling genom tiderna. Att mikrokosmos reflekterar makrokosmos

är en av de fantasifulla korrespondenser som uppställs i antroposofin, som även ser yttre skeenden som symptom på inre förlopp och översinnliga krafter verknings. Gränsen mellan historia och myt är flytande, då myterna, inte sällan förmedlade i antroposofisk tappning, antas spegla medvetandet hos forna folk. Yngre barn lever ännu i fantasi och myt så som människor fordom levde i intuitiv samklang med en översinnlig dimension. Sålunda kan man i boken läsa att i sjätte klass "[försvinner]

Studieobjekt 3.

[d]en mytiska verkligheten [...] bort och världen stiger fram i sin fysiska, materiella gestalt" och barnen är redo för Romarrikets kultur. Det antyds alltså att undervisningen behandlar den historiska epok som motsvarar den utvecklingsnivå barnen uppnått, men den antroposofiska bakgrunden till denna waldorfpedagogiska egenhet förblir tyvärr vag.

Genom ovan nämnda exempel på fakta, samt i myter, berättelser och bilder, förmedlas antroposofin till eleverna fastän såväl rörelsen som bokens författare förnekar att den lärs ut i Waldorf. Men beträffande en rad direkt antroposofiska ämnen och teman som ges stort utrymme i skolorna är boken en besvikelse. Författarna borde ha beskrivit den unika betydelse som eurytmin, formteck-

*Sankt Mikael och draken. Okänd
spansk konstnär.*

ningen, vått-i-vått- och skiktmålningen, Parsifal, den projektiva geometrin och pentatoniska tonskalan, med mera, har i waldorfskolan. Men trots en tröttsam detaljrikedom i övrigt, tycks författarna vara ovilliga att beröra de antroposofiska motiven. Det är feigt.

Jag hade även väntat mig att mer utrymme skulle ägnas åt de verser barnen reciterar varje morgon. De skrevs av Steiner och brukade förr kallas morgonspråk, en term som nu undviks. Att citera och diskutera innehållet i dem hade skadat författarnas argument för att waldorfskolan

inte är religiös, det vill säga, inte heller specifikt antroposofisk. Den bild boken i stället vill förmedla är att skolan är öppen och universell. Det är tveksamt, även om det förvisso är sant att waldorfskolan tar emot barn från familjer med annan livssyn. De universella anspråken är snarare ett naturligt resultat av antroposofin själv, då den antas transcendera andra världsbilder och således äger en högre sanning; den inkorporerar på så vis andra myter i sin egen mytologi.

Författarna placerar pedagogiken och dess födelse i en kristen kulturell kontext, men mer specifikt handlar det egentligen om en antroposofisk miljö, där det kristna intar en särställning. Steiner var skicklig på att anpassa sig, och precis som han utnyttjade den teosofiska begreppsvärlden anammade han den kristna, men på sitt eget sätt. För Steiner är Kristus en kosmisk kraft som inkarnerades i Jesus, som förknippas med solen och som i och med korsfästelsen utgöts i jorden och vände världsutvecklingen. Solens plats i waldorfskolans texter och estetik är ingen slump.

WALDORFSKOLANS HÖGTIDER

Boken utelämnar alltså förklaringarna. I stället för att berätta vad som särskiljer antroposofin, låtsas man inte om dess speciella karaktär eller dess avgörande inflytande på waldorfskolan.

Ett annat exempel på det är när författarna insisterar på att waldorfskolans högtider är universella, när de i stället borde belyst deras antroposofiska betydelse. Två traditioner kan här nämnas, mikaelifirandet och adventsspiralen.

Mikaeli, då barnen gestaltar dramat med Sankt Mikael och draken, beskrivs i boken som en skördefest och något

vagt kring gott och ont. I själva verket är Mikael central i antroposofin; han är mänsklighetens ledande ärkeängel sedan 1879, och draken han bekämpar är Ahriman, materialismens och intellektualismens kraft, som i ont syfte söker herravälde över människorna. Adventsspiralens ursprung lär finnas i Kristensamfundet, antroposofins uttalat religiösa organisation. Under högtidliga former vandrar barnen i en spiral av granis och tändar ett ljus buret i ett äpple. På makrokosmisk nivå symboliserar detta ett andligt-historiskt epokskifte; mikrokosmiskt den enskilda människans andliga väg till förståelse av sig själv och kosmos. Riten sägs även ge en bild av inkarnationsprocessen. Rekvisitan är full av mening: äpplet symboliserar kroppen, dess röda färg det själsliga, ljuslågan den reinkarnerande anden och det gröna riset odödlighet och evigt liv. I boken kan den djupare innebörden anas i uttryck som ”det inre ljuset (som finns i varje människa)”, men någon förklaring för oinsatta ges inte.

SKAVANKER PUTSAS BORT

Antroposofin ska inte uppfattas som religion, menar alltså författarna, som framhåller att den inte heller är en sekt. Bokens idealiserande skildring av Waldorf ger i sig god anledning till ifrågasättande av detta. Där tvivel och tvekan inte finns, där har den filosofiska ansatsen stelnat i religiös dogmatism. Där övertygelsen härskar oinskränkt saknas utrymme för omvärdering och nytänkande. Att sektproblematiken inte tas på allvar i boken (eller för den delen i verkligheten) är beklagligt. I stället odlas en kultur av självgodhet, ofelbarhet och utvaldhet. Även i övrigt finns problem som borde mana till eftertanke – bland an-

nat en aggressiv attityd mot oliktankande – men boken avfärdar sektfrågan utan att ens vidröra den.

I stället påpekas att Steiners skrifter är tillgängliga för alla (men att hemliga texter läckt ut är knappast den organiserade antroposofins förtjänst) och att det är frivilligt att vara antroposof (det är oklart vem som påstått motsatsen). Författarna medger att antroposofin är grundläggande för waldorfskolan. Misstankar om indoktrinering tillbakavisar de dock helt. I den antroposofiska tidskriften *Balder* (2008:3, Tjärnstig, ”Tankar på den vardande människan”) beskrevs till exempel för några år sedan hur blivande lärare under utbildningen byter världsbild, men inte betraktar sin nya omvälvande livssyn som antroposofisk, utan tror att den kommer inifrån dem själva. Om vuxna inte förmår identifiera och analysera sin egen omvandling, hur kan då eleverna som har bristfällig (om någon) kunskap om antroposofi förväntas förstå hur de har påverkats av sin utbildning och sina barndomserfarenheter? Författarna har emellertid varken kunskap eller vilja att analysera så komplicerade frågor, utan nöjer sig med banala avfärdanden.

Antroposofins och den antroposofiska rörelsens svårare sidor (till exempel rasdoktrinen och agerandet under nazitiden) vågar boken inte hantera, utan faller tillbaka på förtigande och gängse förnekelse och bortförklaringar. Om och om igen sliras det på sanningen för att framställa rörelsen i bästa möjliga ljus. Alla skavanker måste döljas och slipas bort, och att författarna inkluderar ett kort kapitel som avser att bemöta kritiken ger dem bara ännu en förevändning att putsa på glorian.

Boken utnyttjar flitigt de faktorer som alltid varit waldorfskolans största lockelser: den ytliga charmen, den

mjuka estetiken och de diffusa löftena. Rörelsen har levt gott på att många villigt konsumerat och finansierat antroposofin utan att bry sig nämnvärt om innehållet. Dess företrädare har i likhet med författarna sällan velat presentera antroposofin på ett ärligt och begripligt sätt. Dels anses den teoretiska förståelsen oviktig för antroposofins välgörande verkan, dels förstår man att den kan stöta bort människor. Till esoterikens natur hör också ett visst mått av arrogans, där verklig förståelse anses förbehållen en invigd andlig elit. Man kan heller inte bortse från att antroposofin antar att barnet väljer sina livsomständigheter före födelsen, inklusive sina framtida lärare, varför waldorfskolan är en ödesfråga mer än ett föräldraval.

Boken förkunnar waldorfskolans förträfflighet utan att vilja definiera och förklara idéerna bakom den och uppvisar i övrigt en anmärkningsvärd oförmåga till kritiskt förhållningssätt. Det vore väntat från ett förlag med starka band till den antroposofiska rörelsen, men det är mig obegripligt att Studentlitteratur fullföljt publiceringen. Den tänkbara ursikten är att förlaget inte har förstått att antroposofin är en världsåskådning och att waldorfskolans företrädare agerar utifrån en stark övertygelse. Som marknadsföring för waldorfskolan är boken i många stycken långrandig, ostrukturerad och illa skriven, men i övrigt har den reklamskriftens karaktär.

Alicia Hamberg